

УДК 657.421.3

ДОСВІД ОСВОЄННЯ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.І. Захарченко, д.е.н., професор

О.В. Бондаренко

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна

О.В. Балахонова, к.е.н., доцент

Вінницький торгово-економічний інститут, Вінниця, Україна

Захарченко В.І., Балахонова О.В., Бондаренко О.В. Досвід освоєння ринкових механізмів функціонування соціальної економіки.

Запропоновано досвід соціально-економічного розвитку змішаної економіки в умовах глобальної фінансової кризи. Показана регулююча роль держави. Обґрунтовано способи розподілу доходу в суспільстві в різних соціальних системах.

Ключові слова: капіталізм, соціалізм, економічна криза, ринкова економіка

Захарченко В.И., Балахонова О.В., Бондаренко А.В. Опыт освоения рыночных механизмов функционирования социальной экономики.

Предложен опыт социально-экономического развития смешанной экономики в условиях глобального финансового кризиса. Показана регулирующая роль государства. Обоснованы способы распределения дохода в обществе в разных социальных системах.

Ключевые слов: капитализм, социализм, экономический кризис, рыночная экономика

Zakharchenko V.I., Balakhonova O.V., Bondarenko O.V. Experience of development of market mechanisms of the social economy.

Offer experience of socio-economic development of a mixed economy in the global financial crisis. Shows the regulatory role of the state. Sound way of income distribution in society in different social systems.

Keywords: capitalism, socialism, economic crisis, market economy

У більшості країн СНД, владні органи проводячи буржуазний курс перетворень, звинувачуючи при цьому інших у зайвій ідеологізації та політизації, намагаються нав'язати уявлення про безальтернативність цього курсу, неминучості соціальних та економічних втрат як плати за створення соціально-орієнтованої ринкової економіки. В дійсності, теоретичний зміст нав'язаного суспільству іміджу ринкової економіки – не більше, ніж примітивний варіант. Практичний досвід багатьох країн демонструє не тільки реальність альтернативних шляхів направленої реформами соціально-економічного розвитку, але і їх вищу ефективність, дбайливість і гуманність. За статистикою (джерело: *Ukrainian Media Service*) п'ять страхів українців (сума відповідей перевищує 100%: респонденти могли обирати кілька варіантів відповіді: 1) економічний занепад – 53%; 2) зростання безробіття – 47%; 3) знецінення гривні – 23%; 4) свавілля влади – 23%; 5) деградація населення – 18%. Відомий науково-технічний прогрес за останні двадцять років можливо пояснити протистоянням двох суспільних систем після Другої світової війни. Інтернет, комп'ютери, ноутбуки, мобільні телефони і т.п. – це минулі винаходи оборонного спрямування. Нам вже не потрібні Ту-144 (колись пролітав відстань від Москви до Ташкента за 2,5 години) і «Конкорд» (відстань від Парижа до Нью-Йорка долав за 3,5 години). Люди фактично змирилися з сучасним науково-технічним регресом, який закамфлюваний частими досягненнями за відсутності проривних винаходів та ідей (Д. Видрін, 30.03.2011 р.).

Постановка задачі

Успішний розвиток ринкових відносин адекватних сучасним науково-технічним і людським можливостям, відбувалося у всіх тих країнах, де воно не обтяжувалося генеральною ломкою сформованих соціальних порядків, спробами їх поспішного незворотного демонтажу. У західних і так званих нових індустріальних країнах це була капіталістична система, яка поступово наповнювалася елементами державного регулю-

вання, соціального захисту та підтримки. У країнах, які не змінили курс соціалізму (Китай, В'єтнам), значне прискорення економічного розвитку має досягатися на шляхах ринкового соціалізму, що є предметом гострої теоретичної полеміки.

Мета – на основі узагальнення світового досвіду протікання соціально-економічних процесів запропонувати підходи та заходи щодо виправлення дефектів сучасної ринкової економіки.

Аналіз публікацій

Питання нової моделі регулювання економічної політики в Україні, як стратегічного напрямку виходу із кризи є ключовим аспектом пом'якшен-

ня її негативного впливу на економіку країни досліджувалися В. Геєцем, Дж. Гелбрейтом, І. Грузновим, М. Меркуловим, С. Карагановим, М. Титаренко, D. Salvatore та ін. Проте ще не зовсім визначені підходи щодо нейтралізації дефектів функціонування соціальної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дані ясно демонструють негативний вплив генерального «зламу» суспільного ладу на економічну динаміку. До групи А віднесені країни, що провели «шокову» лібералізацію, до групи Б країни «західного типу», В – країни, які прискорили свій розвиток без «шокових» експериментів [остання група далеко не повна] (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльні макроекономічні показники [1]

Країна	Показник	Торгівля товарами, експорт/імпорт, млн. дол. (2001 р.)	ий експорт, % від експорту промислових	Поточний бухгалтерський баланс, млн. дол. (2000 р.)	Приватні капіталовкладення, млн. дол. (2000 р.)	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. (2000 р.)	Зовнішній борг, млн. дол. (2000 р.)
А							
Україна		16615/16105	...	1402	927	595	12166
Азербайджан		2460/1725	4	-73	175	130	1184
Вірменія		335/890	5	-278	159	140	898
Білорусь		7470/8310	4	-273	123	90	851
Болгарія		5125/7135	...	-701	1114	1002	10026
Грузія		290/810	...	-209	155	131	1633
Угорщина		30780/33915	26	-1097	1721	1692	29415
Казахстан		8750/6445	10	158	1900	1250	6664
Киргизія		560/475	5	-10	-65	-2	1829
Молдова		565/915	3	-103	209	128	1233
Польща		35500/50035	3	-2452	13195	9342	63561
Росія		103210/53500	14	29156	2200	2714	160300
Таджикистан		575/775	...	-61	64	24	1170
Узбекистан		2655/2715	...	-21	18	100	4340
Б							
Австралія		63386/63386	15	-15330	...	11527	...
Австрія		70293/73857	14	-4027	...	9066	...
Бельгія		188862/181705	10	13037	...	17902	...
Канада		262240/228250	19	18884	...	62758	...
Данія		51812/45551	21	4102	...	34192	...
Німеччина		569584/493045	18	3815	...	189178	...
Греція		8764/27359	9	-9400	...	1083	...
Італія		241257/233727	9	1591	...	13175	...
Японія		404686/350095	28	89280	...	8227	...
Нідерланди		229830/207858	35	12405	...	54138	...
Великобританія		273462/332523	32	-25107	...	133974	...
США		730897/118049	34	-417440	...	287680	...
В							
Китай		266155/243567	19	19404	58295	38399	149800
Ірландія		83437/50924	48	-1043	...	22778	...
Південна Корея		155653/141116	35	8617	13215	9283	134417
Індія		43877/50533	4	-3493	8771	2315	99062
Мексика		158542/176162	22	-17683	11537	13287	150288

Країни СНД в своїй більшості досі ще не вибралися з перехідного спаду. Деяко кращими є показники східноєвропейських країн (Польща,

Угорщина), що почали лібералізацію раніше, ніж пострадянські. Але всі без винятку цей шоковий

спад пережили – на відміну від решти учасників світової економіки.

Досвіду успішного соціально-економічного розвитку відповідають відомі концепції конвергенції та змішаної економіки. Принципові властивості капіталізму і соціалізму в цілому зберігаються, хоча в змішаних системах вони можуть приводити або до з'єднання властивих кожному укладу переваг, взаємної нейтралізації дефектів, або до менш загальнокорисних комбінацій.

Стан стихійного ринку як універсального ефективного регулятора соціально-економічного життя залишається сьогодні лише ідеологічним зняряд-

ням реакційних сил. У реальному ж світі, де в усіх сферах господарського та суспільного життя превалюють великі організації, товарно-грошові відносини і ринкові процеси не можуть не регулюватися свідомо-планомірними проектами і директивними рішеннями. І вони реально регулюються і направляються тими, хто зайняв командні висоти в суспільстві. Якщо подивитися на ТОП-500 найбільших за доходами компаній у Центральній і Східній Європі, то виявиться серед них 52 українські компанії (табл. 2).

Таблиця 2. Найбільші за доходами компанії ЦСЕ

№	Компанія	Країна	Галузь	Доходи від продажів, 2008 р., млн. євро	Зміни: I кв. 2008 р. - I кв. 2009 р., %
1.	PKN Orlen	Польща	нафта/газ	22645,8	- 34,8
2.	MOL	Венгрія	нафта/газ	14069,6	- 29,2
3.	Метінвест Холдинг	Україна	обробна промисловість	9136,1	-
6.	Нафтогаз України	Україна	нафта /газ	6609,6	-
17.	Енергобазар	Україна	енергетика	4496,8	-
18.	Укрзалізниця	Україна	транспорт	4479,6	- 31,6
170.	Fozzy	Україна	оптова торгівля	-	-
207.	Лукойл – Одеський НПЗ	Україна	нафта/газ	-	-

Джерело: Deloitte, Central Europe Top-500 Report 2009.

Кращі вітчизняні компанії зайняли 13 місць у першій сотні і 52 – у всьому рейтингу. Таким чином, Україна забезпечила 10,4% компаній-лідерів, давши себе випередити лише Польщі, власниці третини рейтингових компаній, Чехії та Угорщині. Походження українських компаній-лідерів цілком характерно для нашої країни, так і не змінила радикально структуру економіки, збережену з радянських часів. Майже дві третини вітчизняних учасників рейтингу – підприємства енергетичного і видобувного секторів, а також промисловості. Крім того, туди увійшли компанії, що виробляють продукти харчування та інші споживчі товари, а також працюючі в транспортній галузі.

Якщо організації та установи легітимної, конституційної державної влади, зобов'язані діяти в інтересах всієї країни і кожного громадянина, не справляються зі своїм боргом, на їх місце фактично прориваються своєкорисливі господарські корпорації і прямо антигромадські кримінальні клани. Володіючи здатністю контролювати і направляти рух національної економіки і всього суспільного життя, ці організації аж ніяк не мотивують таких доленосних рішень прагненням до блага нації і всіх її громадян. Беручи участь в транснаціональних альянсах, українські корпорації розривають вітчизняну економіку на відокрем-

лені анклави, завдають шкоди національній безпеці у всіх її аспектах.

Узурпуючи повноваження легітимної державної влади, свіжоспечені лідери українського капіталізму не задовольняються світовою практикою лобізму, але енергійно проштовхують себе на державні посади (депутатів, міністрів, радників) і особливо широко розвалюють легітимну суспільну владу за допомогою корупції – усюди процвітають уповноважені посередники, готові дати «зелену вулицю» браконьєрам, грабіжникам, масовим вбивцям (отруєння природного середовища, продовольства і медикаментів, відключення комунально-побутових систем і т.п.). Розкладання правоохоронної системи йде через скупку кращих адвокатів, підкуп суддів і прокурорів, перетворення міліцейських службовців в замаскованих приватних охоронців-дружинників.

Багатий досвід суспільного розвитку в ХХ столітті (особливо в другій половині) і його ґрунтовне теоретичне осмислення (незважаючи на надмірний оптимізм у прогнозах «порядку денного ХХІ століття») дозволяють зробити той головний висновок, що на даному етапі історії людства суспільним ладом, здатним економічно ефективно і, разом з тим, соціально справедливо освоїти величезний потенціал сучасного НТП, є змішана система, з чітким верховенством відповідальної соціальної спрямованості. Останнє

уточнення необхідне, бо сьогодні є країни (серед них і наша Україна), лише формально проголосили себе «соціальною державою», але фактично виділяють настільки мізерні асигнування на потреби соціального захисту та підтримки, що вони жодним чином не можуть гарантувати людям достатню забезпеченість і цивілізований спосіб життя. Беручи за основу свідомий напрямок розвитку економіки і всіх систем життєзабезпечення суспільства, змішаний устрій не цурається утилізувати і «старомодні» уклади приватного господарювання, коли незабаром їх егоїстична мотивація може спонукати високу активність, змагальність і якість роботи. Важливо лише, щоб властиві таким укладами дефекти (короткозорість, недооблік відтворювальної перспективи, а також готовність витягувати приватні вигоди зі збитку, що наноситься іншим людям і суспільству в цілому) перебували під верховним контролем, нейтралізувались відповідальною перед усіма громадянами публічною владою, покликаною, крім іншого, регулювати (за допомогою оподаткування, правопорядку і т.д.) рівень рентабельності приватних господарств (і доходів всіх фізичних осіб) задля гарантування гідного способу життя всіх громадян, безперейної

високоякісної діяльності всіх загальнодержавних служб (оборона, охорона здоров'я, освіта, культура, екологія і т. д.).

«Соціальна відповідальність», «етичність бізнесу», «стабільний розвиток» – ці терміни тільки недавно почали з'являтися в лексиконі українських бізнесменів. Це зовсім не означає, що відповідальні підприємства не забезпечували за свій рахунок відпочинок співробітників, не будували житло або не оснащували лікарні у містах і селах, де працюють їхні співробітники. Сьогодні більше чверті підприємств в Україні роблять те, що в США чи країнах Євросоюзу розуміють під «соціальною відповідальністю», навіть не підозрюючи, що це і є відповідальність бізнесу перед суспільством. У Китаї, наприклад, заможні жителі зберігають 65% своїх коштів у вигляді готівки, хоча сукупний приріст їхніх активів за минулі п'ять років побив всі рекорди. Інші четверо з шести світових лідерів по швидкості нагромадження капіталу – Угорщина, Польща, Словаччина та Чехія – у ще більшому ступені «по старинці» зберігають гроші «під подушкою». І теж нарощують капіталізацію небувалими темпами. Значить є й інший шлях до багатства (табл. 3).

Таблиця 3. ТОП-10 країн по зростанню багатства в 2001-2006 рр.

№	Країна	Приріст активів, %
1.	Китай	23,4
2.	Бразилія	22,4
3.	Угорщина	22,3
4.	Польща	22,1
5.	Словаччина	22,0
6.	Чехія	19,9
7.	Австралія	19,1
8.	Ірландія	17,3
9.	Норвегія	17,2
10.	Іспанія	16,8
В середньому у світі		8,6

Джерело: Boston Consulting Group

На пострадянському просторі невід'ємною частиною цього шляху виступає політична підтримка. І в Україні, і в Росії, і в інших країнах регіону уряду неодноразово допомагали майбутнім олігархам придбати в процесі приватизації найбільш перспективні активи (найчастіше зі стратегічних сфер – енергетики, оборони і т.п.).

В Україні збагачення відбувалося за рахунок первинного нагромадження капіталу – насамперед, через непрозору приватизацію і монополізацію окремих сегментів ринку. Подальший перерозподіл ресурсів лише загострив початкову ситуацію. Сталося, як і припускали економісти: за відсутності ефективної судової системи і налагоджених фінансових ринків збагачуються лише ті, яким пощастило вирватися вперед ще в 1990-і, а також політики і чиновники, що наживаються за

рахунок «монопольної ренти» і «інституційної економії на масштабах». Це те, що прийнято називати хабарами. Не дивно, що міжнародні експерти з МВФ і Світового банку з року в рік акцентують увагу влади на корупції. Вона не тільки сповільнює економічне зростання та ускладнює проведення реформ, але й ставить «палиці в колеса» самим самостійним верствам українського суспільства (Інвестгазета, 05.11.2007 р.).

Виникнення специфічної української моделі соціальної відповідальності пояснюється насамперед історичним досвідом. Як відомо, за часів планової економіки майже всі підприємства займалися розвитком так званої соціальної сфери – будували і брали шефство над школами, будинками відпочинку, культури і палацами спорту для своїх співробітників. До елементів «соціально

відповідального бізнесу» в Радянському Союзі можна також віднести додаткові виплати працівникам, будівництво житла і навіть пам'ятні продуктові пайки. Правда, бізнес цей був досить специфічним – державним. Тут підприємства та колгоспи замінювали собою функції держави, яка виявилася не в змозі забезпечити житлом або продуктами своїх жителів. Незважаючи на величезні відмінності в економічних підходах, аналогічні процеси відбувалися і на Заході. Правда, тут сама економіка забезпечувала базові потреби (житло і їжа), а корпорації взяли на себе функції держави по забезпеченню освіти, розвитку соціальної сфери та неблагополучних регіонів.

Сьогодні уподобання керівників підприємств фактично не змінилися з того часу. Правда, іноді життя вносить свої корективи – соціальна сфера (починаючи з дитячого саду і закінчуючи тепло-

електроцентралями) зруйнованих підприємств була передана на баланс міськрад. Змушені відмовитися від соціальної підтримки своїх співробітників і державні компанії.

Приватні власники великих підприємств навпаки тільки повертаються до того, щоб не тільки підтримувати діючі соціальні та благодійні програми, але і реформувати цю сферу. Зокрема компанії починають розділяти благодійність і соціальну відповідальність і вимагають від місцевих міськрад плани розвитку, на які можна виділити гроші (табл. 4). Благодійність також стає раціональною – все більше бізнесменів створюють особисті благодійні фонди, які управляються професійними менеджерами та наглядовими радами.

Таблиця 4. Програми соціальної відповідальності, які здійснюються підприємствами спільно з місцевими органами самоврядування та стимули для впровадження програм соціальної відповідальності

Програми соціальної відповідальності, які здійснюються підприємствами спільно з місцевими органами самоврядування (за зменшенням)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Благоустрій території 2. Створення робочих місць 3. Фінансова допомога місцевої влади 4. Шефство над дитячими садками 5. Сприяння екологічним проектам 6. Спонсорство спортивних і культурних заходів 7. Робочі місця для інвалідів 8. Підтримка малого бізнесу
Стимули для впровадження програм соціальної відповідальності (за зменшенням)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Моральний 2. Внутрішній попит 3. Допомога в зростанні продажів 4. Запит органів місцевого самоврядування 5. Релігійний 6. Дії конкурентів 7. Створення іміджу підприємства в ЗМІ 8. Вимога профспілок 9. Вимога материнської компанії 10. Компенсація за шкоду екології 11. Вимоги іноземних партнерів

Джерело: Інвест-Газета, 2006, №27.

Пріоритет громадської турботи про кожну людину і про всіх разом – позитивний компонент соціалізму (включаючи його теоретично обґрунтовану «вищу фазу»). Разом з тим, історичний досвід підтвердив крайню ненадійність і небезпеку генеральної зміни одного незмішаного укладу іншим за допомогою одноразового «великого стрибку». Набагато практичніше виявляється перспектива тривалого співіснування і взаємодії різних укладів, хоча це і не означає заборони на швидке проведення назрілих перетворень в конкретних історичних умовах. Важливо мати на увазі, що будь-які соціально-політичні перестрою-

вання, реформи, покликані служити прогресу економіки і добробуту народу, а не навпаки. Неприйнятно, в принципі, приносити життєві інтереси країни і народу в жертву упереджено наміченим перебудовам, на кшталт «впровадження ринку».

Простежимо: яким чином, у порівнянні з 1991 р. змінилася ситуація в українському суспільстві.

Країні – 20. До дня народження вона прийшла з четвертим президентом і чотирнадцятим прем'єр-міністром (плюс п'ять в.о.).

У референдумі 01.12.1991 р. взяли участь 84% громадян України. Із них підтримали державну незалежність – 90%, проголосували проти – 8%.

Результати опитування 2005, 2009, 2010 рр., проведені Центром Разумкова за вибіркою, що

репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками представлені в таблиці 5.

Таблиця 5. Зміна соціально-економічної ситуації в Україні в порівнянні з 1991 р.

Сфера	Ситуація покращилася			Ситуація погіршилася			Залишилася без змін			Баланс: поліпшення (+), погіршення (-)		
	2010	2009	2005	2010	2009	2005	2010	2009	2005	2010	2009	2005
Рівень демократії	32,6	39,0	42,8	28,5	37,5	23,2	23,0	13,9	18,7	+4,1	+1,5	+19,6
Загальна економічна ситуація	23,5	18,5	33,3	47,8	64,1	41,3	14,4	8,9	12,5	-24,3	45,6	-8,0
Рівень життя населення	22,4	22,4	31,0	49,1	61,6	44,2	15,9	9,1	13,4	-26,7	-39,2	-13,2
Рівень соціальної захищеності	18,1	13,6	28,4	51,4	64,6	41,4	18,5	14,2	17,0	-33,3	-51,0	-13,0
Рівень культури населення	12,6	16,0	18,9	50,5	61,4	43,1	23,4	14,7	24,1	-37,9	-45,4	-24,2
Рівень злочинності	10,4	10,8	12,0	53,0	67,7	45,0	21,0	14,2	26,0	-42,6	-56,9	-33,0
Рівень суспільної моралі	10,3	14,0	20,0	51,4	62,7	42,1	23,7	13,6	21,2	-41,1	-48,7	-22,1
Рівень корупції	5,8	5,2	10,2	61,4	79,1	49,8	20,6	9,3	24,8	-55,6	-73,9	-39,6

Джерело: www.razumkov.org.ua

Процеси посилення ринкових відносин почалися в СРСР і Китаї майже одночасно. Але якщо китайський досвід, безсумнівно, став позитивним прикладом загальнокорисного курсу реформ, то в нашій країні, восторжествувала порочна схема «великого стрибка», шокового перетрушування навмання, що дало в результаті всеосяжний занепад, розвал, виходу з якого заважають насамперед ідеологічні забобони.

Почавши з подолання втрат, завданих авантюрою стратегією «великого стрибка» і культурної революції, з першочергового вирішення продовольчої проблеми і прискорення виробництва споживчих товарів, Китай надалі розгорнув загальний ріст економіки (з річними темпами зростання ВВП і промислового виробництва 8-10%), досягнувши в 1997 р. обсягу ВВП 920 млрд. дол. (7-е місце в світі), вийшовши на перше місце у світі не тільки по виробництву зернових (492 млн. т.), але і сталі (100 млн. т.). При загальному обсязі капіталовкладень 300 млрд. дол., іноземні інвестиції склали 45,3 млрд. дол., валютні резерви 230 млрд. дол. Особисті заощадження населення

досягли 570 млрд. дол., збільшившись за рік на 95 млрд. дол. [10].

Як підкресливали іноземні аналітики, головними причинами успіху реформ в Китаї були їх націленість на конкретні економічні, соціальні і демографічні результати, а не на «втління в життя» упереджених уявлень (і рад зарубіжних консультантів) про правила дії «ринкових механізмів», а також пріоритет самої проблематики господарського підйому (з опорою на власний досвід виробництва і підприємництва) перед спробами генеральної соціально-політичної перебудови [10]. Це дозволило контролювати й спрямовувати хід соціально-економічних процесів – тоді як швидке перестроювання всієї системи «командних висот», як показав сумний досвід «великого стрибка» в самому Китаї і ще більш гірші підсумки проведених українських реформ призводять до хаосу і втрати контролю над становищем.

Починаючи з 1979 р. китайське керівництво, на відміну від практики СНД, не кинулося в ринкову стихію, а зберегло за державою провідної ролі в плануванні економічного і соціально-політичного розвитку країни, і в той же час, упевнено взяло

курс на заохочення ринкової економіки, на відкритість для зовнішнього світу, на залучення для модернізації країни іноземних інвестицій, і домоглося вражаючих успіхів. Міцне утримання командних висот дозволило успішно боротися проти корупції, казнокрадства чиновників і навіть представників верхніх рівнів влади, проти зростання злочинності, що представляють небезпечні загрози стабільному розвитку всіх країн з ринковою економікою. Саме тому Китай обійшовся без стартового спаду в перехідному до ринку періоді.

Нова китайська економіка виявилася також сприйнятливою і до високих технологій. У 2002-2003 рр. були послідовно відкриті: Українсько-китайський парк нових і високих технологій (м. Цзинань) і Хейлунцзянський центр науково-технічної співпраці України і КНР. В рамках діяльності останнього також відкрито Українсько-китайський центр зварних технологій, створений на базі Харбіну інституту зварювання в результаті співпраці з Інститутом електрозварювання ім. Є.О. Патона.

В Україні, хоча в 2000-і роки і сталося певне зростання промислового виробництва (але не за рахунок структурних зрушень як хотілося б), на думку авторів, тривають стагнаційні процеси в економіці. Рівень життя народу нижче середньосвітових показників, зросла смертність і скоротилася народжуваність.

В дійсності, якщо відкинути недоброякісне вимірювання об'ємних приростів в поточних цінах і тому подібні статистичні спотворення, ці не дуже великі реальні прирости ВВП, продукції ряду галузей багато в чому ініційовані експортом сировинних матеріалів, відображають збільшене задіювання (або добудову) поточних потужностей і кадрів, тобто відновлювальний, а не творчий характер економічного зростання.

Цифри ж зростання «народного добробуту» з причини вкрай різкого соціального розшарування (швидко зростаючі доходи соціальної верхівки розмазуються в липові «середньодушові» показники загального підйому) приховують продовження реального зубожіння малозабезпечених. Але навіть у середньому падіння народного добробуту виявилось набагато глибшим, ніж сукупного об'ємного результату господарської діяльності. Якщо ВВП 2004 р. склав 60% від рівня 1990 р. [9], то частка населення в цьому році із середньодушовими грошовими витратами на місяць, нижчими ніж прожитковий мінімум, становила 73,8% [9].

Рідкісні прибавки зарплати бюджетникам і пенсій зводяться нанівець інфляцією. Це поширюється і на мізерні заощадження незаможних, бо відсотки за вкладами в Ощадбанку завжди нижче темпів інфляції. За всі ці роки реформ зберігається сильне відставання пенсій і зарплати більшості населення від прожиткового мінімуму. І сьогодні прожитковий мінімум як найменша величина легітимних особистих доходів все ще залишається «перспективою». Такою ж неблизькою виявляється

мета зростання ВВП з 2004 р. до 2015 р. в 2,3-2,24 рази [7].

І при цьому йдуть застереження проти глибоких змін невдалих напрямків реформ, переоцінки їх результатів. Відомі в країні фахівці закликають не переглядати підсумки приватизації (Криворіжсталь, НФЗ та ін.), крім випадків грубих порушень тодішнього законодавства, не проводити широких переділів власності.

Така позиція явно страждає недодуманістю, адже навіть повсякденна, нормальна практика капіталізму є невинним переглядом і переділом власності, експропріація, витіснення колишніх господарів новими як в процесі конкурентного відсіву, так і в ході частих поділів або злиття фірм, підприємств. У нинішньому ж українському варіанті перехідної економіки ці переділи часто мають розбійний характер, з насильницьким вигнанням колишніх власників і адміністраторів, вбивствами на замовлення, перестрілками, кримінальними розбірками. Все це створює справжній хаос, паралізує роботу навіть найефективніших виробництв. Зупинити це неподобство може тільки «експропріація експропріаторів» – рішучі дії сильної і по-справжньому відповідальної перед суспільством державної влади. Мова зовсім не йде про нерозбірливу повальну ренаціоналізацію. Але і в адекватній сучасній економіці існування недержавних форм власності зовсім не означає необмеженого свавілля дій кожного власника, відсутність обов'язків і зобов'язань перед державою, господарськими партнерами, власними працівниками, системою природоохорони і т.п. Не потрібно бути державним підприємством, щоб підкорятися настановам стратегії соціально-економічного розвитку і поточним актам держрегулювання.

Важливо лише, щоб сама держава, його організації і кадри були сильним і чесним виразником, захисником інтересів усіх законотворчих громадян, а не іграшкою в руках купки олігархів, не корпорацією продажних чиновників. А для цього потрібно, щоб якомога більше людей вміли розбиратися в головних ідейних і реальних компонентах суспільного життя, могли зі знанням справи активно в ній брати участь. І в цьому найважливішому аспекті китайський курс представляється набагато переважніше українського. У нашій багатостраждальній Вітчизні розбійний наліт лжедемократії на соціальні і господарські досягнення радянської епохи супроводжується гучною пропагандою (зовсім заглушає виступи серйозних і об'єктивних аналітиків), що замінила відсутність самостійно розробленої стратегії реформ імпортром фальшивих західних дифірампів економічної свободи та досконалої конкуренції, огульним очоренням принципових переваг соціалізму упереміж з засудженням (без належного аналізу причин) дійсних пороків радянського періоду, закликами до «незворотного краху комунізму», якнайшвидший «побудові капіталізму» і т.п. Китайська ж стратегія ринкових реформ спиралася на концепцію соціалізму з китайською специфікою, яка зберегла спадкоємність з колишніми теоретични-

ми побудовами і відгукуватися на висновки західних вчених соціалістичної орієнтації. Мали місце дискусії (в умовах широкої гласності) по дійсно важливому питанню – чи зберігає формований ринковий соціалізм дійсні ключові переваги соціалізму, або ж де-факто стає закамфльованим сповзанням до капіталізму.

Необхідно усвідомити відмінність між справді соціалістичним і справді капіталістичним способами встановлення кожного параметра регулювання з позицій критеріїв економічної ефективності і соціальної справедливості. Візьмемо для прикладу лише один параметр – розподіл доходу. Соціалізму адекватно гарантування системи доходів. Капіталізму – конкурентний спосіб їх утворення економічно активними учасниками господарства. З позиції справедливості перший спосіб краще, бо не допускає нелюдського зубожіння громадян (особливо – неактивних), а також підміни демократії плутократією. З позиції ефективності другий спосіб кращий у відтворювальному розрізі, хоча може мати деякі мінуси (втім, переборні) в справедливості розподілу сукупного результату господарської діяльності.

Такий поворот теми також не чужий китайським теоретикам. Хоча вони часом грішать повторенням помітних, але не завжди точних, афоризмів Ден Сяопіна про сумісність двох систем, але добре обізнані про пропозиції соціалістично-орієнтованих західних авторів. Так, приймаються до відома пропозиції Дж. К. Гелбрейта про заходи виправлення дефектів сучасної ринкової економіки [3]. До них відносяться:

- стабілізуюча ціни і динаміку доходів організація конкуренції, на протигагу антигромадському диктату і змов трестів;
- пряме урядове регулювання цін і виробництва в стратегічно важливих галузях;
- активне і ефективно заохочення організації профспілок;
- значне підвищення мінімальної зарплати і розширення впливу держави на її формування;
- перегляд підходу до міжнародних корпорацій і до тарифного захисту (її відсутність, як відомо, знижує «світовий рівень» витрат виробництва, але може сильно шкодити економіці конкретних країн);
- урядова допомога в підготовці кадрів, залученні капіталу та передових технологій.

Висновки

Зайве повторювати, що всі ці заходи державного напрямку та регулювання базуються на представленні про здорову, законслухняну, демократичну державну владу, максимально очищеної від корупційної гнилі. Така гіпотеза, на жаль, погано в'яжеться з практикою навіть лідируючих країн західного світу. У всіх на пам'яті скандальні викриття прем'єр-міністрів, президентів (наприклад, Південної Кореї) у фінансових махінаціях, що закінчувалися нерідко тюремним ув'язненням. Але особливо згубна ця особливість в «перехідних до ринку колишніх соцкраїнах, чії правителі вперше відчували привабливість «перетворення крісел в капітал».

Список літератури:

1. Salvatore D. International Economics / D. Salvatore. – 9th Edition – New York : J. Wiley, 2007. – 838 p.
2. Геец В. Либерально-демократические основы: курс на модернизацию Украины / В. Геец // Экономика Украины. – 2010. – №3. – С. 4-20.
3. Гелбрейт Д.К. Новое индустриальное общество [Текст] : пер. с англ. / Д.К. Гэлбрейт ; общая ред. и вступ. статья [с. 5-29] акад. Н.Н. Иноземцева [и др.]. – М. : Прогресс, 1969. – 480 с.
4. Грузнов И.И. Всеобщий механизм управления объектами человеческой деятельности (теоретические и прикладные основы) : [моногр.] / И.И. Грузнов. – Одесса : Феникс, 2006. – 40 с.
5. Захарченко В.И. Стратегия обновления : (Проблемы преодоления катастрофы 90-х годов в Украинской экономики) [Текст] / В.И. Захарченко // Фондовый рынок. – 2000. – № 47. – С. 12-16.
6. Доклад о мировом развитии 2002 года. – Вашингтон: Всемирный банк, 2003.
7. Караганов С. Нет элит, есть только мифы / С. Караганов // Эксперт – 2006. – №26 (76) – С. 42-48.
8. Матеріали науково-практичної конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004-2015)»// Урядовий кур'єр. – 2004. – №80.
9. Меркулов Н.Н. Формирование национальной инновационной системы / Н.Н. Меркулов // Экономика: проблемы теории та практики. – Дніпропетровськ, 2006. – Вип. 213. – С. 795- 804.
10. Статистичний щорічник України за 2004 рік [Текст] / Держ. ком. статистики України ; ред. О.Г. Осауленко. – К. : Консультант, 2005. – 591 с.
11. Титаренко М.Л. Китай: цивилизация и реформы / РАН, Институт Дальнего Востока. – М.: Республика, 1999. – 240 с.

12. Україна: проблеми самоорганізації: [В 2т.] / В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. – К.: Промінь, 2003.

Надано до редакції 28.05.2012

Захарченко Віталій Іванович / Vitaliy I. Zakharchenko
vizach@mail.ru

Бондаренко Олексій Володимирович / Oleksiy V. Bondarenko

Балахонова Олеся Василівна / Olesya V. Balakhonova

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Досвід освоєння ринкових механізмів функціонування соціальної економіки [Електронний ресурс] / В.І. Захарченко, О.В. Бондаренко, О.В. Балахонова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 1 (6). – С. 127-135. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opi.ua/files/archive/2013/n1.html>